

MAGYAR KÖNYV- SZEMLE

1969

1. SZÁM

MAGYAR KÖNYVSZEMLE 85. ÉVF. 1. SZ. 1—96. I. BUDAPEST, 1969. JAN.—MÁRC.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA I. OSZTÁLYÁNAK

könyvtörténeti és bibliográfiai folyóirata

Megjelenik negyedévenként

Szerkesztő bizottság

DEZSÉNYI BÉLA (szerkesztő), HAVASI ZOLTÁN, KÓKAY GYÖRGY, KŐHALMI BÉLA (főszerkesztő), MÁTRAI LÁSZLÓ (a szerkesztő bizottság elnöke), MEZEY LÁSZLÓ, RÓZSA GYÖRGY, TARNAI ANDOR

A következő számunk tartalmából:

Berlász J.: Über die Vorbesitzer des Ransanus-Kodex. — *Kulcsár Péter*: Ransanus Epitomejének kéziratai — *Csapodi Csaba*: Mekkora volt a Corvina-könyvtár? — *Indali György*: A kaposvári szabómunkások szakegyletének könyvtára — *Fallenbüchl, Zoltán*: Zur Geschichte der Ungarnkarte J. Ch. Müllers (1709) — *Zsoldos Jenő*: Ludwig Feuerbachot idézi-e Kemény Zsigmond? — *Dán Róbert*: Sylvester János héber betűi és forrásai

Technikai szerkesztő

WINTERMANTEL ISTVÁN

A szerkesztőség legfeljebb 1 ív terjedelmű és a MSZ 9651 szabványnak megfelelő kéziratokat fogad el

Szerkesztőség: Budapest, VIII. Pollack Mihály tér 10. Telefon: 336—323

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető: bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben, a POSTA KÖZPONTI HIRLAP IRODÁ-nál (KHI Budapest V., József-nádor tér 1.) közvetlenül vagy csekkklapon, (csekkszám: egyéni 61257, közületi 61066), valamint átutalással a KHI MNB 8. egyszámlájára.

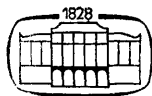
Előfizethető és példányonként megvásárolható az AKADÉMIAI KIADÓ-nál, Budapest V., Alkotmány utca 21. telefon: 111—010, csekkszám: 05,915.111-46, MNB egyszámlaszám 46.

és az AKADÉMIAI KÖNYVESBOLT-ban, Budapest V., Váci utca 22. telefon: 185—612.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA I. OSZTÁLYÁNAK
KÖNYVTÖRTÉNETI, BIBLIOGRÁFIAI ÉS DOKUMENTÁCIÓS
FOLYÓIRATA

LXXXV. ÉVFOLYAM
1969.

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST

<i>Berlász, Jenő</i> : Über die Vorbesitzer des Ransanus-kodex	97
<i>Csapodi Csaba</i> : Mekkora volt a Corvina-könyvtár?	122
<i>Csendes Katalin</i> : A képviselőház könyvtárának Ghyecz Ignác-gyűjteménye	352
<i>Kádár Zoltán</i> : A biológiai-orvosi könyvillusztráció születése	362
<i>H. Kohut Mária</i> : Az Arany Trombitának (1869), Tánácsics lapjának kauciója	48
<i>Kollin Ferenc</i> : Prager-könyvek az antifaszizmus és a népfrontpolitika szolgálatában	239
<i>Kovács Magda</i> : A Pesti Hírlap cenzúrázása (1841—1844)	339
<i>Kulcsár Péter</i> : Ransanus epitoméjének kéziratai	108
<i>Markovits, Györgyi</i> : Les publications hongroises de la Résistance française	197
<i>M. Pásztor József</i> : Az Eszme („Szociális kultúrlap” 1919-ben)	42
<i>Sándor Pál</i> : Visegrádi utca 15.	1
<i>Sashegyi Oszkár</i> : Az állami könyvcenzúra állandósulása Magyarországon (1706—1725)	321
<i>Scher Tibor</i> : A holt-tengeri tekercesek művelődéstörténeti jelentősége	213
<i>Schönwald Pál</i> : Az Országos Propaganda Bizottság tevékenysége és kiadványai az 1918-as polgári forradalom alatt	20
<i>Szegfű László</i> : Anonymus és a kománok	220
<i>D. Szemző Piroška</i> : Heckenast és Vajda szerepe Jókai „A Hon” c. lapjának megindulásában	253
<i>Szűz Rezső</i> : A Táltos könyvkiadóról	37
<i>Terbe Lajos</i> : Magyar forradalmi könyvkiadás Szovjet-Oroszországban	10
<i>Tiszay Andor</i> : Különszámok és röpiratok a Szovjetunióról a két világháború között	29

KÖZLEMÉNYEK

<i>Carter, H.</i> — <i>Budai Gy.</i> : Tótfalusi Kis Miklós és a Janson-féle betűformák	136
<i>Dezsényi Béla</i> : A magyarországi hírlapkiadás és hírlapterjesztés múltjából	382
<i>Dezsényi Béla</i> : Az Országos Széchenyi Könyvtár korai kapcsolatai a szovjet könyvtárüggyel és könyvkiadással	277
<i>Dezsényi Béla</i> : A tudományos sajtó kutatás helyzetéhez Magyarországon a két világháború között	159
<i>Fallenbüchl, Zoltán</i> : Zur Geschichte der Ungarnkarte J. Ch. Müllers (1709)	141
<i>Gál István</i> : Bölöni Farkas Sándor angol—amerikai könyvjegyzéke	147
<i>Gál István</i> : Cobden állítólagos magyar történelme	380
<i>Gál István</i> : Az első Magyarországon nyomtatott angol nyelvű szöveg	149
<i>Indali György</i> : A kaposvári szabómunkások szakszerveletének könyvtára	158
<i>Indali György</i> : Két szakszervezeti könyvtár a Horthy-korszak elején	57
<i>Kávássy Sándor</i> : A Tanácsköztársaság könyvtárügye Somogyban az egykori források tükrében	274
<i>Kovács Sándor Iván</i> — <i>Kulcsár Péter</i> : Bethlen Gábor könyvtárának újabban előkerült darabja	376
<i>Kozoca Sándor</i> : Ady-émlékek	388
<i>Kriszínkovich Béla</i> : Az anabaptista gyülekezetek frott hagyományai	373
<i>M. Gy.</i> : Bölöni Györgyné és Henri Barbusse	398
<i>Markovits Györgyi</i> : Fiatal magyar írók lapja: a „Keresztmetszet”	53
<i>M. Gy.</i> : „A gróf úr” és a cenzúra	93
<i>Sternberg J.</i> — <i>Tardy L.</i> : Magyar vonatkozású nyomdászati ritkaságok a moszkvai egyetemi könyvtárban	377
<i>Szecső Károly</i> : Adalékok az Egri Kaszinó Könyvtára reformkori történetéhez	155
<i>Szecső Károly</i> : Gárdonyi Géza egri könyvadományai	273
<i>Szigeti Kilián</i> : Mátyás király liturgikus kódexei	268
<i>Szűz Rezső</i> : A Genius—Lantos Kiadó	392

<i>Turányi Kornél</i> : Az első természettudományos ismeretterjesztő folyóiratok Magyarországon	62
<i>Zsoldos Jenő</i> : Ludwig Feuerbachot idézte-e Kemény Zsigmond?	151

MAGYAR KÖNYVESHÁZ

<i>Bálint, Boris</i> : Az 1586-ra szóló krakkói magyar kalendárium felfedezése	168
<i>Borsa Gedeon</i> : Töredékesen előkerült két ismeretlen XVI. századi magyar nyomtatvány	401
<i>Dán Róbert</i> : Sylvester János héber betűi és forrásai	163
<i>Herepei János</i> : A XVII—XVIII. századi hazai könyvforgalom történetéhez	284
<i>Hervay Ferenc</i> : Ismeretlen XVI. századi magyarországi nyomtatványok	403
<i>Hervay Ferenc</i> : Még egy tíznyelvű Calepinus	405

FIGYELŐ

<i>Adorján Imréné</i> : Könyvkiállítás Kecskeméten	84
<i>Csapodi Csaba</i> : Az Egyetemi Könyvtár Évkönyvei	297
<i>Csapodi Csaba</i> : Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve	300
<i>Csapodiné Gárdonyi Klára</i> : Adalék a Victorinus-korvina történetéhez	170
<i>D. B.</i> : Hírlaptár Berlinben	121
<i>D. B.</i> : Kóhalmi Béla	407
<i>Da.</i> : A fényszedés fejlődése	180
<i>Domanovszky Ákos</i> : A „Shared Cataloging Program”	64
<i>Gombocz István</i> : Az IFLA 1968. évi konferenciája	70
<i>Herendiné Lakatos Éva</i> : Az Egyetemi Könyvtár Tanácsköztársaság-kiállítása	304
<i>Herendiné Lakatos Éva</i> : A Tanácsköztársaság plakátjai — kiállítás a Szabó Ervin Könyvtárban	181
<i>Horváth Viktor</i> : A Magyarországi Könyvészet (1472—1920) hasonmás kiadása	296
<i>Kamarás István</i> : A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve	178
<i>Keresztury Dezső</i> : A magyarországi korvina kiállítása a Nemzeti Múzeumban	76
<i>Kóhalmi Béla</i> : Remete László tanulmánya: Szabó Ervin szocialista könyvgyűjteménye a Fővárosi Könyvtárban	79
<i>H. Lakatos Éva</i> : Fél évszázada	36
Megjelenés előtt áll a „Régi magyarországi nyomtatványok” első kötete (1473—1600)	80
<i>Mezey László</i> : A Könyvtörténeti és Bibliográfiai Munkabizottság működése 1961—68	294
<i>Mgy.</i> : A „száműzött-irodalom” német katalógusáról	175
<i>Mgy.</i> : A Magyar Tanácsköztársaság sajtójának repertóriuma	83
<i>Munkácsi Piroška</i> : Makky György ex libris kiállítása	85
<i>Nagydiósi Gézané</i> : Érdekes új szerzemények a nagyváradi könyvtárban	181
<i>Pusztai Jánosné</i> : 50 éves a moszkvai Nyekraszov Városi Könyvtár	305
<i>Remete László</i> : A Tanácsköztársaság Budapestje a korabeli rajzok tükrében	408
<i>S. G.</i> : Fikk László 1920—1969	252
<i>Salyámosy Miklós</i> : Az Universal-Bibliothek 100. évfordulója	81
<i>Somkuti Gabriella</i> : „Könyvtár és múzeum 1919-ben”	305
<i>Somkuti Gabriella</i> : Nagykönyvtáraink jelentősebb új szerzeményei (1967)	172
<i>Somkuti Gabriella</i> : Nagykönyvtáraink jelentősebb új szerzeményei (1968)	416
<i>Sz. J.</i> : A legújabb kori belgiumi francia irodalom bibliográfiája	181
A százezredik hazai gyártású fénylyukkártya	420
<i>T. A.</i> : Utcat neveztek el a fővárosban Dienes Lászlóról	75
<i>Takács József</i> : A szerzői jog új szabályozása	409
<i>Tombor Tibor</i> : A római restauráló tanfolyam könyvvédelmi tanulságai	414
<i>V. K.</i> : Kiállítás a könyvklubban	81
<i>V. K.</i> : Francia könyvkiállítás	82

SZEMLE

<i>Artelt, W.</i> : Wege und Ziele (Ism. <i>Bugyi Balázs</i>)	90
<i>Beels-Peskens</i> : Heraldiek in het ex libris (Ism. <i>Galambos Ferenc</i>)	87
<i>Beiträge zur Geschichte des Buchwesens</i> (Ism. <i>Wic Györgyné</i>)	316
<i>Benutzungsführer der Deutschen Bücherei Leipzig</i> (Ism. <i>Firayó Lászlóné</i>)	191
<i>Bihari Mihály</i> : Egy gyorsíró feljegyzései (Ism. <i>D. B.</i>)	423

Bilderchronik (Ism. <i>Dávid Katalin</i>)	189
Biblioteca Academii Republicii Socialiste Romania 1867—1967 (Ism. <i>Tóth András</i>)	318
H. Boros Vilma: Széchenyi István hátrahagyott iratainak története (Ism. <i>Kőhegyi Mihály</i>)	421
Buch und Schrift von der Frühzeit bis zur Gegenwart (Ism. <i>T. A.</i>)	90
Chadwick, J.: The decipherment of Linear B (Ism. <i>Vekerdi József</i>)	183
Cockburn, P.: The Years of the Week (Ism. <i>Dezsényi Béla</i>)	191
Dembowska, M.: Documentation and Scientific Information. Outline of Problems and Trends (Ism. <i>Büky Béla</i>)	424
The Dewey Decimal Classification (Ism. <i>Takács Menyhért</i>)	428
Dümmerth Dezső: Pest város társadalma 1686—1696 (Ism. <i>Tóth András</i>)	308
Fráter Jánosné: Az MTA Történettudományi Bizottságának működése 1854—1949 (Ism. <i>Kőhegyi Mihály</i>)	421
Gustavino Gallent, G.: El deposito legal de obras impresas en España (Ism. <i>Tóth András</i>)	428
A II. helvét hitvallás Magyarországon és Méliusz életműve (Ism. <i>Holl Béla</i>)	187
Hiller, H.: Zur Sozialgeschichte von Buch und Buchhandel (Ism. <i>Wix Györgyné</i>)	430
Horváth Árpád—Pap János: Technikatörténet (Ism. <i>Móra László</i>)	313
Hoványi Gábor: Nem hagyományos osztályozó rendszerek és eljárások (Ism. <i>Takács Menyhért</i>)	424
Ifjú szivekben élek? Vallomás Adyról. (Ism. <i>Wintermannel István</i>)	422
Jahrbuch der Deutschen Bücherei 1968 (Ism. <i>Vértesy Miklós</i>)	189
Jakó Zsigmond: Bibliofilia lui Cipariu. A bibliofil Cipariu (Ism. <i>Szász Zoltán</i>)	186
Johannes Tralow. Leben und Werk (Ism. <i>Da</i>)	316
Két újabb német rövidítésgyűjteményről (Ism. <i>Moravék Endre</i>)	427
Der Malik Verlag. (Ism. <i>Kollin Ferenc</i>)	315
Mályusz Elemér: A Thuróczy-krónika és forrásai (Ism. <i>Csőka J. Lajos</i>)	184
Manzi, P.: Annali della stamperia Stigliola a Porta Reale in Napoli (Ism. <i>Tombor Tibor</i>)	185
Minajev, J.: Ekszlibrisz (Ism. <i>Galambos Ferenc</i>)	431
Munkás-ének 1919—1945 (Ism. <i>B. I.</i>)	311
Műszaki nagyjaink (Ism. <i>Móra László</i>)	312
Ötven év (Ism. <i>Remete László</i>)	86
A régi Anglia hétköznapijai (Ism. <i>D. B.</i>)	91
Scheiber Sándor: Héber kódexmaradványok magyarországi kötéstáblákban (Ism. <i>Dán Róbert</i>)	307
Standa, J.: Exlibrisy (Ism. <i>Galambos Ferenc</i>)	88
Sticker, B.—Klenm, F.: Wege zur Wissenschaftsgeschichte (Ism. <i>Bugyi Balázs</i>)	429
Szabó Ervin 1877—1918 (Ism. <i>Pálvölgyi Endre</i>)	310
Szeged múltja írott emlékekben (Ism. <i>Tóth András</i>)	314
Tanulmányok Tolna megye történetéből (Ism. <i>Tóth András</i>)	314
A tárgyszó és a tárgyszókatalógus (Ism. <i>Faragó Lászlóné</i>)	426
Tomescu, M.: Istoria cărții românești de la incepturi pînă la 1918 (Ism. <i>Gáldi László</i>)	318
Tóth Ede: Mocsáry Lajos élete és pályakezdése (Ism. <i>Szász Zoltán</i>)	309
Trzinadlovski, J.: Institut national Ossolinski 1817—1967 (Ism. <i>Kindlovits Kálmán</i>)	88
Vinárek, J.—Téšitel, A.: Knihovny v USA (Ism. <i>Sárkány Éva</i>)	431
Volum festiv ocașia centenarului Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România (Ism. <i>Tóth András</i>)	89
Vrchotka, J.: Dejiny Knihovny Narodniho Muzea v Praze 1818—1892 (Ism. <i>Kindlovits Kálmán</i>)	317
Zawadzki, R.: Rozwój i działalność publicznych bibliotek powszechnych w Dolnym Śląsku w latach 1945—1964 (Ism. <i>Kindlovits Kálmán</i>)	190

BIBLIOGRÁFIÁK

Állam- és jogtudományi bibliográfia (Ism. <i>Takács József</i>)	192
Allony, N.—Loewinger, D. S.: The Institute of Hebrew Manuscripts. List of photocopies in the Institute III. (Ism. <i>Scheiber Sándor</i>)	194
Az antifasiszta ellenállási és partizánharcok válogatott irodalmának bibliográfiája (Ism. <i>ngy</i>)	92
Arnon, J.: Abraham ben Abraham (Ism. <i>Scheiber Sándor</i>)	435
Artistik. Auswahl-Bibliographie (Ism. <i>Berczeli Károlyné</i>)	95
Bibliografia przekładów z literatury węgierskiej w Polsce (Ism. <i>Izsépy Edit</i>)	94
Creșterea colecțiilor. Caiet selectiv de informare. Biblioteca Academiei Republicii Socialiste Romania (Ism. <i>Kindlovits Kálmán</i>)	306

Egy fontos hungarika-bibliográfiáról (Ism. <i>mg</i>)	193
Együtt van Budapest története bibliográfiájának mind a hat kötete (Ism. <i>Kőhalmi Béla</i>)	319
Gorkij-bibliográfia (Ism. <i>T. L.</i>)	435
Korrajz és vádirat. Válogatás a XX. sz. német prózairodalmából (Ism. <i>Kőhalmi Béla</i>)	434
A külföldön (nyugati országokban) 1945-től megjelent magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok címjegyzéke (Ism. <i>M. Gy.</i>)	193
Magyar hírlapok és folyóiratok jegyzéke (Ism. <i>Bükyné Horváth Mária</i>)	432
Magyarország és az UNESCO. Sajtóbibliográfia (Ism. <i>B. Veregy Katalin</i>)	212
A magyarországi dalosmozgalom 100 éve 1863–1963 (Ism. <i>Remete László</i>)	93
Mayer, L. A.: Bibliography of Jewish Art (Ism. <i>Scheiber Sándor</i>)	194
Odqvist, D.: Current Swedish periodicals and serials: Engineering and related Subjects 1968 (Ism. <i>Wix Györgyné</i>)	306
Onoranze a Vico nel III. Centenario della nascita (Ism. <i>Tombor Tibor</i>)	195
Práger Miklós: Marx és Engels művei magyarországi kiadásainak bibliográfiája (1945–1965) (Ism. <i>Kőhalmi Béla</i>)	320
Tolnai György: Az újkori világtörténet magyar nyelvű irodalmának bibliográfiája (Ism. <i>Kőhalmi Béla</i>)	434
Zeitschriften Ost-Mitteleuropas und der Sowjetunion in Wiener Bibliotheken I–IV. (Ism. <i>Batári Gyula</i>)	433

SÁNDOR PÁL

Visegrádi utca 15.

A Visegrádi utca 15. számú házon a márványtábla — ellentétben sok más házzal — nem azt hirdeti, hogy épült ekkor és ekkor, ilyen és ilyen stílusban, alkotója ez és ez — hanem arra a történelmi tényre emlékeztet, hogy ebben a házban kapott otthont egy fél évszázaddal ezelőtt, 1918 őszén az akkor megalakult Kommunisták Magyarországi Pártja és lapjának, a *Vörös Újságnak* a szerkesztősége.

Ez a történelmi emléktábla persze már jóval a felszabadulás után került a ház falára, de az ütött-kopott újlipótvárosi bérház már sokkal korábban bevo-nult, ha még nem is a hivatalos történelemben — ezt megakadályozta a Horthy-rendszer, amely az első világháborút követő forradalmi idők minden dokumen-tumát igyekezett kitorölni az emberek emlékezetéből és számúzni a történelem lapjairól —, de irodalmi és művészeti alkotásokba.

1930 körül, miután berlini emigrációjából a fenyegető fasiszta veszély elől a Szovjetunióba ment, körülményes kerülő úton levelet kaptunk a költő és filmesztéta BALÁZS Bélától, amelyben kért bennünket, készítsünk fényké-pek a Visegrádi utca 15. számú házról, mert Moszkvában egy filmet szándé-koznak forgatni, amely a magyar szocialista forradalom idején játszódik és a történelmi hűség kedvéért a díszleteket korhűen akarják felállítani. (Hogy elkészült-e ez a film, sajnos nem gondoltam rá, hogy a felszabadulás után ismét közöttünk élő BALÁZS Bélától megérdeklődjem).

Irodalmi mű témájává pedig LENGYEL József avatta, aki a párt megalakulásának tizedik évfordulójára 1929 októberében berlini emigrációjában *Visegrádi utca* címen könyvet írt, amely azután 1932-ben KUN Béla előszavával Moszkvában, majd a felszabadulás után Budapesten több kiadásban is meg-jelent és új kiadás készül most a forradalom félszázados jubileuma alkal-mából is.

LENGYEL József könyvét annak idején „történelmi riportáznak” neve-
te. „Nem is regény, életrajz vagy történelem — írja az eredeti kiadás előszavá-
ban. — Azért készült, hogy megtartsa azokat a tényeket, amelyeket láttam
s amelyek az ügy szempontjából — úgy hiszem — lényegesek. Az ügy: a forra-
dalom, a proletárdiktatúra, a KPM keletkezése, harca, hibái, jövője.”

Nem véletlen, hogy a könyv címül az utca, a ház nevét választotta,
hiszen a kezdet, az elő lépések — a győzelmes előretörés veszélyekkel és hibák-
kal terhesen, de a jövő megalapozása is — ebben a környezetben, néhány kis
szobában és pár nagyobb teremszerű helyiségben történtek meg. Azokon az
apró gondokon és szűkösségeken is — ahogyan barátok szerény lakószobáiból,
szíveségből átadott helyiségekből, hiányos felszerelésekből történelem lett —
keresztülvilágít az az önfeláldozó lelkesedés, hit és meggyőződés, amely a párt

alapítóit és legelső híveit átfűtötte, tette, áldozathozatalra készítette, a veszélyek és a rendőri brutalitások, az ellenforradalmárok akciói elviselésére képessé tette.

A mai fiatalok előtt — a szocializmus építése éveinek biztonsága közepette — bizonyára nehezen érthetők a féllegális, majd illegális megkövetelte apró leleményességek, sokszor naiv fondorlatok, amelyekkel lakásadókat, környezetet, hatóságokat meg kellett tévesztetni a sokoldalú és csekély eszközökkel nagy eredményeket elérő tevékenység igazi természetét és célját illetően, ahogyan a *Vörös Újság*ot szerkesztteni, rendeletek kijátszásával és a politikai nyomások elhárításával nyomdáról, papírról gondoskodni, megfelelő munkatársakat toborozni kellett, a pártszervezés, az agitáció és propaganda változatos és egyre nagyobb feladatokat és felelősséget igénylő munkájáról nem is beszélve.

Jól érzékelteti ezt a miliót LENGYEL József, amikor azt írja: „Visegrádi utca. A KMP központja. Csak ha elhagyunk minden hasonlatot gyűjtőmedencéről, kristályosodó pontról, hadsereg főhadiszállásról, lázas munkáról, akkor kapunk igazi fogalmat a párt központjáról. Általában a pártközpont, nevezetesen az első központ a Visegrádi utcában semmiféle hasonlattal le nem írható.”

És szükséztűségében is érezhető az a feszült drámaiság, amely az egykori résztvevő FONYÓ Sári visszaemlékezéseinek rövid tényközlései mögött rejlik, amikor a Vyx-jegyzék által sarokba szorított Károlyi Mihály átadta a hatalmat a magyar proletariátusnak, a gyűjtőfogházban a két munkáspárt vezetői aláírták az egységokmányt és proklamálták a proletárdiktatúrát. „Egy szakasz vörös-katona vonult be a Munkások, Szegényparasztkok és Vöröskatonák Tanácsa vezérének, a Kommunisták Magyarországi Pártjának helyiségébe, hogy védje azt.”

A régi Visegrádi utcai gárda tagjai aztán a Tanács-hatalom különböző szerveibe, immár a győztes forradalom új támaszpontjaiba szóródtak szét, a volt Hungária szállóba, a „Szovjetházba”, a Budapesti Hírlap egykori szerkesztőségi szobáiba, miniszteriális épületekbe, majd ki a frontra, hogy tollal, szóval és fegyverrel védjék az új proletár hazát.

De sem ezzel a győzelemmel, sem az első magyar proletárdiktatúrának a nyugati imperializmus fegyveres segédcsapataival történt leverésével nem fejeződött be a Visegrádi utca 15. sz. ház története. Maga a ház ugyan a fehérterror hónapjaiban és a megszerveződött, „konszolidálódott” ellenforradalom éveiben némileg elmosódott az emberek emlékezetében, de a párt hamarosan felocsúdott a vereség okozta aléltóságából, — most már teljes és mély illegálitásban — újjászerveződött és megkezdte földalatti munkáját a forradalmi szellem ébrentartására, a széttűzött szervezetek reorganizálása és az osztály-öntudatos munkásság és parasztság kommunista mozgalmának kiterjesztése és megszilárdítása érdekében.

A párt azonban kezdettől fogva tisztában volt azzal, hogy a csak legális munka — bármily erőfeszítések történnek is, bármily sok hősi cselekedetet kell is érte hozni és bármily fájdalmas áldozatokat és veszteségeket kell is vállalni — nem lehet eléggé eredményes és széles tömegeket átfogó, ezért szükség van az illegális és legális tevékenység összekapcsolására. Számos kísérlet történt ezért az illegálitás megszabta szűk keretek áttörésére és a párt története nem egy sikert könyvelhet el ezen a téren.

Az 1925 tavaszán megalakult Magyarországi Szocialista Munkáspárt

hamarosan nagy tömegbefolyásra tett szert és mind Budapesten, mind vidéken erős szervezeteket épített ki, eredményesen harcolt a KMP irányítása alatt a dolgozók szabadságjogaiért, a demokratikus köztársaságért és az új földreformért. Az MSzMP vezetőinek sorozatos letartóztatása, a hatósági üldözés fokozódása 1928-ban ugyan lehetetlenné tette az MSzMP további legális működését, de felváltották e munkájában a legális munkásszervezetekben, a szociáldemokrata pártban, a szakszervezetekben és munkáskultúrszervezetekben kiépült kommunista csoportok. Erőfeszítések történtek önálló szervezetek létesítésére is, mint az Általános Munkásszövetség, a Szakszervezeti Ellenzék és a „féllegális”, engedély nélkül működő kultúrszervezetek.

A párt igyekezett híven követni a lenini útmutatást, amely a sajtónak mint propaganda eszközhöz és szervezőnek nagy szerepet juttat és a külföldön megjelentetett és onnan az országba csempészett lapok mellett, mint a bécsi *Proletár* és *Vörös Újság*, a bécsi, majd prágai *Új Március*, arra törekedett, hogy a párt illegális lapjain (*Kommün*, *Kommunista*, *Ifjú Proletár*, stb.) kívül itthon is próbálkozzék legális sajtó megteremtésével.

Az első tartós, nagysikerű és szélesebb tömeghatást elérő ilyen orgánus a 100% c. „irodalmi és művészeti kultúrszemle” volt, amely 1927-től 1930-ig TAMÁS Aladár szerkesztésében a párt irányítása alatt nemcsak széleskörű politikai és ideológiai munkát végzett, hanem a párt és a mozgalom számára igen sok aktívát is nevelt, és az égisze alatt országsszerte alakult és működő szavalókórusok szervezeti formájában a kommunista mozgalom nem jelentéktelen szektorát alkotta.

A rendőri elnyomás következtében megszűnt folyóirat pótlására — rövidebb életű lapok, mint a GEREBLYÉS László által szerkesztett *Forrás* után — 1931-ben indult meg most már nem irodalommal álcázott, hanem „társadalomtudományi folyóirat”, a *Társadalmi Szemle*, amelynek főszerkesztője MADZSAR József, felelős szerkesztője pedig e sorok írója volt.

A Magyar Tudományos Akadémia programjába vette, hogy a pártnak a Horthy-rendszer idején megjelent folyóiratainak történetét önálló monográfiákban elkészíti, ez meg is történt már a 100% esetében, de a *Társadalmi Szemle* és a többi folyóiratok történetének megírása még várta magára. E sorok még ideiglenesen sem akarják e hiányt pótolni. Ezúttal csupán a Visegrádi utca 15. sz. háznak a kommunista mozgalomban a kommün leverése után jutott szerepére szeretnék visszaemlékezni és a történetét, amely a proletárdiktatúra kitörésekor megszakadt — folytatni.

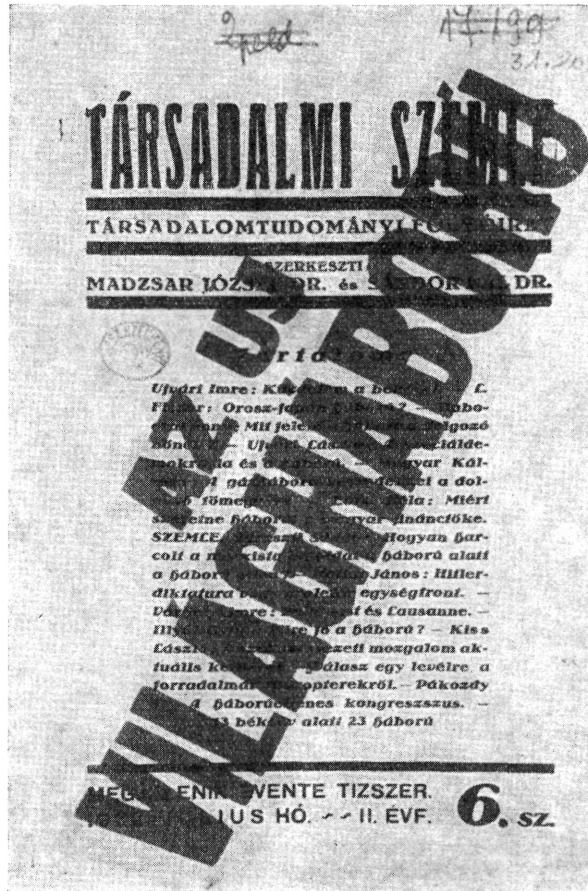
A dolog ugyanis úgy alakult, hogy miután a *Társadalmi Szemle* szerkesztő-sége elhelyezése MADZSAR Belgrád rakparti lakásán — ahol feleségének MADZSAR Alice-nak mozgásművészeti iskolája volt és ennél fogva ott sokan megfordultak a nap minden órájában — nem bizonyult célszerűnek, úgy határoztunk, hogy én keresek alberletit szobám helyett olyan lakást, amelyben a szerkesztőségi és „kiadóhivatali” munka — ha szabad egy elvtárs, a mozgalom mártírjaként elpusztult WOLFF Sándor jórészt társadalmi tevé-vevésését e nagyképű kifejezéssel illetni — elvégezhető.

Akkoriban véletlen szerencsének tulajdonítottam, ma már azonban vizsgálódva a körülményekre, élek a gyanúperrel, hogy a véletlennek nem sok szerepe volt abban, hogy sikerült a Visegrádi utca 15-ben a II. emelet 1. számú egyszobás garzonlakást megkapnunk.

Senki se gondoljon arra, hogy talán a „hatóságok” keze volt a dologban, hogy esetleg a lakást jól szemmel lehetett tartani, vagy hogy egyes lakótársak

feladatává tették volna annak megfigyelését, mi folyik a szerkesztőségben, kik járnak oda, mit hoznak-visznek.

Mindennek éppen az ellenkezője az igaz. Nemcsak hogy jól szeparáltan, a belső folyosó eldugott sarkába nyílt a bejárat, hanem az „angol udvarra”

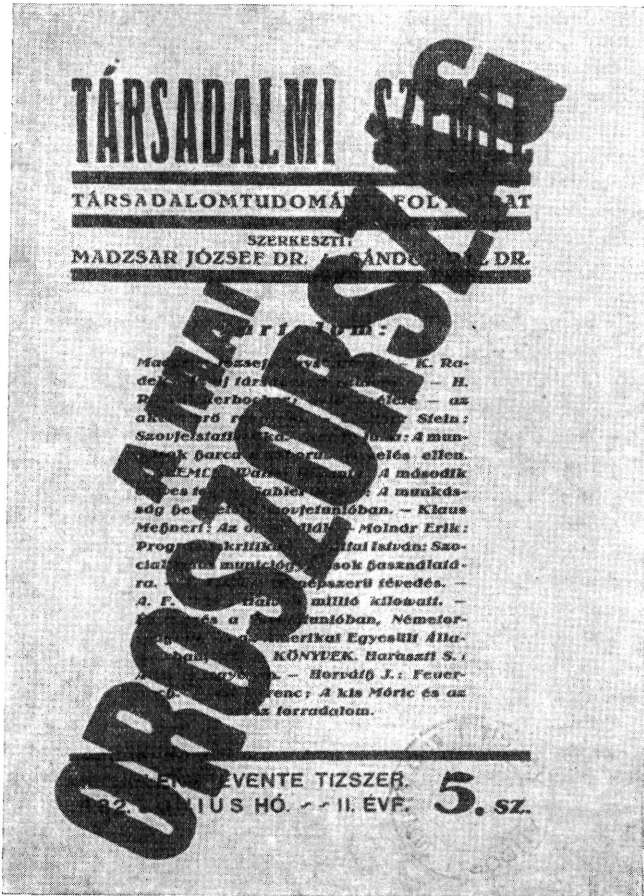

néző egyetlen nagy szobaablakot is teljesen eltakarták az ablakpárkányon elhelyezett ládába ültetett, dús lombosított dísznövények.

A szomszédok — erről igyekeztünk meggyőződést szerezni — ártalmatlan kispolgárok, nem törzsökös lakók voltak, akiknek halvány fogalmuk sem volt a ház történelmi múltjáról. Egyet kivéve, a lakás közvetlen szomszédját, a háziurat, akinek gazdagsága, hatalmas sokszobás lakása, mely zsúfolva volt műkincsekkel, drága perzsa szőnyegekkel és nagyértékű festményekkel, méltán felkelthette bennünk a meggyőződést, hogy személyében a rendszer nagy haszonélvezőjével, tehát egyik oszlopos hívével állunk szemben.

Rövid idő alatt kitűnt azonban, hogy ez egyáltalán nincs így, sőt olyan valakiről van szó, akit örömmel tölt el, ha borsot törnek a fennálló rendszer

orra alá. Ez a képies kifejezés eléggé pontosan megszabja ez ellenzéki magatartás mértékét: nem valószínű, hogy lelkesedett volna egy újabb proletárdiktatúráért, amely államosítja a Visegrádi utcai hatalmas háztömbjét és egyéb bérházait, amelyek jövedelme egyedülálló idős ember létére gondtalan és

kedvteléseinek áldozható életet biztosított neki süppedő szőnyegek, szobrai, képei és egyéb műkincsei társaságában. Ugyanakkor azonban kárörvendő, széles mosollyal vett tudomásul minden kellemetlenséget, politikai és gazdasági nehézséget, amely a Horthy-rendszert érte és ha kockázatmentesen támogathatta a rendszer ellenzőit, szívesen megtette.

Regényíró számára érdekes feladat lenne különködéseinek és sajátos miliójének a megrajzolása, a magam részéről — visszaidézve markáns, gúnyos, időnkint harsányan nevető arcát — ez a harsányság és gúny már szinte politikai tüntetésszámba ment — nem tudok mást mondani, mint hogy valóságos balzaci figura volt.

Egyes távoli célzásaiból ítélve gondolom most, hogy tisztában volt vele, miféle szerkesztőségeknek adja ki a lakást és az akkori viszonyokhoz képest

feltűnően alacsonyan megszabott bére is arról árulkodik, hogy nem volt ellene a történelmi hagyományoknak az ő házához kapcsolódó folytatása.

Viszont nemcsak ez a szimpátia, hanem az olcsóság is sokat nyomott nálunk a latba. Ma már bevallható, hogy a folyóirat megjelentetésének nemcsak a hatóságok, a politikai viszonyok támasztottak nehézségeket, hanem az akkor kibontakozó általános válság okozta nagyarányú pénztelenség és létbizonytalanság is, hiszen mondanom sem kell, hogy a legenda a guruló rubelekről szószerint a legendák birodalmába tartozott és minden szám előállításának a költségei — pedig a szerkesztők és a munkatársak mindent „társadalmi munkában” végeztek — vagyis a nyomdászámra kiegyenlítése és az előfizetőknek küldött példányok portóköltségei állandó gonddal jártak és mindennapi erőfeszítéseket igényeltek. Szinte szüntelenül előttünk lebegett a veszély — és a szegény —, hogy nem is rendőri beavatkozás, politikai terror, hanem a pénztelenség teszi lehetetlenné a lap további megjelenését.

Anyagi gondjainkat persze éppúgy álcáznunk kellett, mint az illegális párthoz való kapcsolatainkat — és pedig mind a nyomdával, mind a hatóságokkal szemben. A történelmi hűség kedvéért azonban el kell ismernem, hogy a nyomda — a Pannónia nyomda, amelynek tulajdonosa, a nyilasok áldozatává vált Nádor Zoltán elvtárs — nem csekély kockázatokat vállalt — ígéretésektől fenyegetésig bőven volt része mindenben a politikai rendőrség részéről —, de messzemenő előzékenységet is tanúsított (árban, hitelben, stb.) velünk szemben, s mivel egy családi vállalatról volt szó, amelyben kizárólag rokonok, testvérek, após, sógorok, dolgoztak, a magunk részéről azzal viszonzottuk, hogy elvtársak, akik bankban, cégeknél, üzemekben dolgoztak, igyekeztek a vállalatuktól a nyomdának üzleti nyomtatvány-megrendeléseket szerezni.

Ilyen apró-cseprő problémák mellett annál nagyvonalúbbak voltunk a hatóságokkal összefüggő kérdésekben. Az előfizetőkéről kétféle kartotékokat vezettünk. A tényleges előfizetők kartotékjai — egyéb iratokkal együtt — az Általános Takarékpénztár egyik fiókjánál, ahol GEREBLYÉS László és felesége tisztviselők voltak, bérelt safeben rejtőztek, ugyanakkor a szerkesztőség kartotékokat vezetett fiktív előfizetőkéről — kezdve Gratz Gusztáv volt külügyminiszterrel és Träger államügyésszel, folytatva országgyűlési képviselőkkel, ügyvédekkel, orvosokkal, stb. — akiknek a rend kedvéért időnkint küldtünk is egy-egy mutatványszámot és WOLFF elvtárs szorgalmasan beírta a kartotékokba a be nem folyt összegeket.

Bármily naivnak tetszik is ma már ez a fogás, sok előnnyel járt. Már az is érdekes volt, hogy közéleti nagyságaink soha nem küldték vissza a lapot, tehát — ki ezért, ki azért — de érdeklődéssel olvasták. (Szemák hírhedt tanácselnök a Gárdonyi-féle könyvkereskedésben példányonként mindig megvásárolta gyakran be-benézve az üzletbe, ha a megjelenés történetesen késett, hogy kapható-e már, nyilván nem azért, mert égett a vágtyól, hogy sürgősen tájékozódjék a világ soráról és a társadalomtudomány legújabb eredményeiről).

A letartóztatásunkkor tartott házkutatás során, amikor a detektívek mint az éhes farkas kaptak a kartotékdoboz után, látni kellett volna elsavanyodott arcukat, amikor olyan „köztiszteletben álló” neveket találtak, akiknél nem is mertek érdeklődni, hogy valóban előfizetők-e. Enyedy vizsgálóbíró előtt pedig demonstrálhattuk, hogy anyagilag is rendben van a szénánk és legális, sőt nyereséges vállalkozásról van szó. (Ha esetleg itt-ott érdeklődtek is, ami feltehető és a megkérdezettek arra hivatkoztak, hogy kaptak ugyan időnkint lapokat, de az előfizetést nem küldték be, ez mit sem bizonyított, leg-

feljebb ijedtségüket és emiatt „tagadtak”, vagy zsugoriságukat, hogy ingyen elfogadták a lapot).

Sőt, amikor a vizsgálóbíró feltette nekem a kérdést, nem találok-e különösnek, hogy ha kommunistagyanús egyéneknél a detektívek házkutatást tartanak, mindig találnak *Társadalmi Szemlét*, szemrebbenés nélkül válaszolhattam, hogy a *Társadalmi Szemlét* minden, szociológia iránt érdeklődő ember olvassa Magyarországon, és ha nem csak „kommunistagyanúsaknál” tartanak házkutatást, hanem vezető politikusoknál, professzoroknál, stb. akkor azoknál éppúgy megtalálnák a folyóirat példányait. (Mellesleg, ebben volt is némi igazság, mint a felszabadulás után bírának és ügyészeknek tartott előadásaim során kitűnt.)

Nos, visszatérve a Visegrádi utcához, a háziúr azok közé az olvasók közé tartozott, akik valóban őszinte érdeklődéssel viseltettek a lap iránt és időnkint a szakácsnőjével kérdeztette, megjelent-e már az új szám.

Hamarosan rá kellett jönnöm, hogy a Visegrádi utca emléke még sokakban nem mosódott el és a *Társadalmi Szemle* megjelenése és pedig a *Vörös Újság* szerkesztőségének, és a KMP párthelyiségének az egykori házában nemcsak elevenné tette ezeket az emlékképeket, hanem a szebb jövőbe vetett reményeket is felébresztette bennük.

Erről tanúskodtak azok a biztató pillantások és meleg kézszorítások, amelyekben „előfizetés” vagy a kiadásunkban megjelenő könyvek vásárlása címén a „kiadóhivatalt” felkeresőktől részesültünk. A bátrabbak nyíltan is beszéltek róla, az idősebbek, a forradalmi napok átélői akkori élményeikről is beszámoltak és céloztak rá, hogy több mint szimbólumként fogják fel azt, hogy éppen ebben a házban ütöttük fel a sátorfánkat.

Még világosan előttem van MADZSARNAK a jólelkű mosolya, amellyel se nem cáfolta, se nem erősítette meg ezeket a kombinációkat és hagyta, hogy bizonyos nimbusz vegye körül a szerény lakást, sőt — a sötét valóság, a kegyetlen társadalmi rendszer, a feneketlen nyomor, az átkos munkanélküliség lidércnyomása alól való szabadulásként mintegy vágyálom helyett — kezdetleges legendák is szárnyra keljenek.

Érkeztek aztán levelek is, jóakarató figyelmeztetések, hogy talán nem is tudjuk, milyen veszedelemben forgunk, amikor éppen ebben a házban tanyázzunk, aggódó-szabadkozó sorok, hogy szívesen felkeresnének bennünket, de hát az a ház, amelyben . . . stb. számukra rossz ómen. De nem kis számban jöttek szitkozódó, gyalázkodó levelek is, amelyekben fenyegetőztek, hogy nem lesz még egyszer Magyarországon „prolidiki” és „kinyírnak” bennünket mind egy szálíg, ha nem szüntetjük meg gyalázatos aknamunkánkat.

Voltak aztán humoros kalandjaink is. Két ilyenről hadd számolok be, egy „politikairól” és egy magánügyesről. Nem volt titok előttünk, hogy a látogatók között, akik előfizetni vagy a lapban hirdetett könyveinket megvásárolni jöttek, akad egyszer-egyszer detektív is, aki vásárlás ürügyén körülnéz a házunk táján és szaglászni próbál.

Egy ízben egy ilyen fiatal kezdő keresett fel, akinek első szavából kitűnt, hogy fogalma sincs azoknak a könyveknek a tárgyáról, amelyek „érdeklik” és meg akarja őket vásárolni. Zavarában egy csomó könyvet összeszedett már és erre én udvariasan felajánlottam neki, hogy ne kelljen cipelnie, postán feladjuk a csomagot és ártatlan, „üzleti” képpel megkérdeztem, hogy a lakására vagy a hivatalába küldjük-e? — A hivatalba? — mormogta maga elé, zavarosan, töprengő arccal, gyanakodva. — Hát a gróf Vagyázó Ferenc utcába —

feleltem szende mosollyal (itt volt a politikai rendőrség). Lángvörös lett a képe és egyáltalán nem találva fel magát valósággal kihátrált a szobából. A könyvek maradtak.

Egy másik alkalommal: egy látogató szintén összeszedett egy köteg könyvet és ő kért, hogy adjuk fel a csomagot postán. Megadta a címét. A lipótmezői tébolyda. Gyanakodva néztem rá, nem akar-e — politikai ellenségként — gúnyt űzni belőlem. Megértette a pillantásomat, előszedte a tárcáját és egy igazolványt mutatott. Nem orvos, nem ápoló, hanem ápol. — Tetszik látni, szabad kijárásom van — mutatta az írást. Az arcom mostmár bizonyára szorongó érzésről tanúskodhatott, mert hogy megnyugtasson, gyorsan hozzátette: — Ne tessék aggódni, nem vagyok elmebeteg. Hanem tetszik tudni, megöltem valakit és hogy ne állítsanak a bíróság elé, a családom becsukatott a bolondokházába . . . Ezúttal bizony én szerettem volna kihátrálni a szobából.

Az egy szobából álló „szerkesztőség” és egyben „kiadóhivatal” szükségessége lassankint akadályozta mindkettő munkáját. MADZSAR ugyan délelőttönként a Rákóczi úti Ostende kávéházban rezideált és fogadta a szerzőket, hogy megbeszélje velük a benyújtott kéziratokat, de abban az időben — ma persze ezt nehéz felfogni — a feketekávé költségei is komoly terhet jelentettek, a MADZSAR és egyes szerzők körül szaglászó detektívek fel-feltűnedezése is zavarólag hatottak. Mindinkább sürgetővé vált egy nagyobb lakás kibérlése, ami hamarosan meg is történt — Sziget utca 19/b alatt egy kétszobás lakásé, ahol pár hónappal később aztán az egész szerkesztőséget le is tartóztatták — de a lökést ehhez az elhatározáshoz mégis olyan esemény adta, amely ismét a Visegrádi utcai ház történetéhez tartozik. Sokkal részletesebben — regénybe illően — kellene megrajzolni a háztulajdonosnak már aposztrofált balzaci figuráját ahhoz, hogy a helyzet — mai szemmel nézve — komikumát kellőképp élvezni lehessen. Így csak röviden regisztrálok, és ezzel le is zárom a történetet.

Egy nap elkezdtek beállványozni a ház utcai frontját. Renováláshoz készülődtek. Az állványok — nádfüggönyökkel óva a járókelők testi épségét — eltakarták szem elől a házat. S amikor a festés elkészült és lebontották az állványokat, a nád alól égővörös színpompában tárult elénk az épület. Kivirított egész a Szent István körútra, szinte lángolt a szürke, kormos, málló vakolatú régi házak között. Sietve pakoltunk.

Még ma is élénken el tudom képzelni a háztulajdonos gunyoros arcát, önelégült örömét, amiért így újból „büntethetőséget kizáró” módon borsot tört az általa inkább megvetett, mint gyűlölt Horthy-rendszer orra alá. Hogy a mi gondjaink eggyel szaporodtak, az valóban eltörpült a „vörös ház” forradalmi jelképeként életrekeltése mellett.

PÁL SÁNDOR: VISEGRÁDI UTCA 15 — DAS HAUS DER PARTEI SEIT 1918

Anläßlich des 50. Jahrestages der Gründung der Kommunistischen Partei Ungarns möchte der Verfasser die Erinnerungen an jenes Haus lebendig werden lassen, in dem die erste Parteizentrale und die Redaktion ihres Presseorgans 'Rote Zeitung' untergebracht waren.

Ein neues Moment in diesem Rückblick liegt darin, daß die Geschichte dieses Hauses nicht wie in den bisherigen literarischen Aufsätzen damit endet, daß sowohl die Parteileitung, wie die Redaktion nach der Ausrufung der Diktatur des Proletariats in ein entsprechend größeres und würdigeres Gebäude umzogen, sondern daß der Verfasser weiterhin darüber informiert, wie in den Jahren 1931—1932 die Redaktion und der Verlag der 'gesellschaftswissenschaftlichen Zeitschrift' der illegal arbeitenden Partei 'Gesellschaftliche Rundschau' in eben diesem Hause tätig waren.

Der ehemalige Direktor der Zeitschrift erinnert an den schweren Kampf des Blattes gegen die Behörden, die mit Spitzfindigkeit und Schlaueit überlistet werden mußten, an die Abwehr aller Schwierigkeiten und Hindernisse und ebenso an alle Zeichen von Sympathie, Besorgnis und Vertrauen, die ihnen von der ständig zunehmenden Zahl ihrer Anhänger entgegen gebracht wurden.

Er beschreibt einige typische Grundzüge dieser Zeit und skizziert komische und tragikomische Szenen, um den neuen Generationen das Milieu lebendig zu veranschaulichen, in dem die alltäglichen und zugleich historischen, großen und kleinen Ereignisse der illegalen Bewegung abliefen.